

ATATÜRK, CUMHURİYET VE DEMOKRASİ*

Kemal ARI**

Özgeçmişim çok uzun olmuş. Onu en kısa zamanda kısaltacağım; ama 8 değil, 14 kitabım var. Bazılarının pdf formatını internetten indirebilirsiniz. Kitap Prestij yayını olarak ortaya çıktı. “Mübadele Gemileri ve Türkiye’de Kabotaj” adıyla da pdf formatıyla internette de var. Bunlar azimli çalışmalar olduğu için, kitaba meraklı olan arkadaşlarımız internet ortamında bulabilirler. Bunu da söyleyeyim. Evet! Bugünkü konumuz “Cumhuriyet ve Demokrasi”. Yalnız önce, Mustafa Kemal Atatürk bizim için ne ifade ediyor? Müsaadenizle önce bu konuyu ele alıp incelemek istiyorum ve bugün hani gündelik hayatımıza baktığımızda televizyonlarda yer alan, gazetelerde yazılan çizilen şeylerde hep sorulan şey şudur ki: Kaç tane Mustafa Kemal vardır? Herkesin kendine göre Mustafa Kemal algısı var. Böyle olması da belki doğru olabilir. Tarihe bakışımızda nasıl bir takım çeşitlilikler varsa, Mustafa Kemal’i anlamada da algı düzeyinde farklılıklar olabilir. İnsanın kendi bilgi düzeyi, yetkileri, sezgileri, tarihi birikimi tabii değişik algılar yaratabilir; ama değişmeyen bir öz var ki, bunun üzerinde özellikle durmak gerekir. Bir kere Mustafa Kemal antiemperyalisttir. Emperyalizme karşı bütün ezilen, sömürülen uluslar yanında bir ulusal duruşu ve mücadeleyi simgeler. O açıdan Mustafa Kemal Atatürk çok önemlidir. İkinci önemli yönü, bana göre Mustafa Kemal Atatürk’ün devrimciliğidir. Mustafa Kemal Atatürk’ün devrimciliği onu gerçekten var eden bir şey. Çünkü bu, sürekli gelişmeyi ve çağın gereklerine uygun bir şekilde toplumun gelişmesine inanan bir güç olarak tanımlanabilir. Bu yöntemde onun çok önemli olduğunu vurgulayalım. Her şeyden evvel, Mustafa Kemal Atatürk milli devletten yanadır ve ulus devlet kavramını çok çok önemser. Cumhuriyetçidir ve Cumhuriyetin demokratik bir şekilde olması gerektiğini savunur. Birazdan bunların ayrıntılarına gireceğim ama Mustafa Kemal’i anlama noktasında bazı sorunlarımız olduğunun tabii ki de biliyorum. O nedenle Mustafa Kemal Atatürk’ün hayatından bir kesiti alarak biz onu ne kadar eksik anlamışız ne kadar yanlış anlıyoruz bunun üzerine belki biraz düşünmeye zorlarsak beyinlerimizi... Konuşmamıza biraz zemin olsun istiyorum. 1926 yılı Haziran ayında Mustafa Kemal Atatürk, hani çok sık yaptığı gibi bir yurt gezisindedir ve Mustafa Kemal Atatürk önce Eskişehir, sonra Manisa üzerinden İzmir’e gelmektedir. Menemen ilçesine gelinir Menemen ilçesine gelince İzmir valisi Kazım Çelik ivedi olarak bir telgrafın derhal Mustafa Kemal Paşaya iletilmesini ister. Gelen telgrafta Mustafa Kemal’e -o tarihlerde Atatürk diyemiyorum. Atatürk adı sonradan gelecek biliyorsunuz- İzmir’de menfur bir suikast girişiminin tespit edildiğini elebaşlarının yakalandığını ama herhangi bir olumsuzluğa meydan vermemek için gaziye İzmir’e

*PAÜ. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Tarafından 21 Ekim 2013 tarihinde PAÜ. Kongre ve Kültür Merkezi’nde yapılan konferansın metnidir.

** Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir

getiren trenin biraz geciktirilmesini ister . Vali Rasim Paşa Girik, -Girik soyadı Rıza Şahpehevi vermiştir dirik canlı bereketli anlamındadır ve o nedenle bu anıya dayanarak Mustafa Kemal Paşa ile Samsuna çıkan 19 kişiden biri olan vali Kazım Paşaya Dirik adını veriyor- diyor ki: *“Mustafa Kemal Paşanın İzmir’e gelmesini biraz erteleyelim.”* Tabi doğal olarak koskoca bir devletin Cumhur reisi ve aynı zamanda ulusal kurtuluş savaşını örgütleyen ve o zamanın literatüründe ifade edildiği gibi büyük kurtaran, ulu merci Mustafa Kemal Paşa’ya böyle bir ortamda, hem de doğduğu kent olan Selanik kadar sevdiği İzmir de böyle bir suikast girişimi çok şok etkisi yaratmış. Bu tepkileri biz o dönem yakınında bulunan, bunları saati saatine Mustafa Kemal’in ruhanisini not eden Zekai Apaydın’dan öğreniyoruz. Sonradan Moskova sefiri olacaktır. Önemli bir kişilik o da tarihte. Mustafa Kemal Paşa, son derece gergin nasıl yaparlar? İzmir’de bana bunu niçin yaparlar? Diye düşünür Mustafa Kemal Paşa. Çünkü değerli arkadaşlarım, İzmir’i Mustafa Kemal çok sever; bir kere İzmir’i, doğduğu büyüdüğü kent olan, ama bir türlü tabi gerek öğrencilik gerek mesleki nedenlerle tam olarak yaşayamadığı yaşadığı, dönemlerde de yoksul yetim bir çocuk olarak gördüğü Selanik’e benzetir. Selanik kordonu, İzmir’in kordonuna benzer; İzmir’in canlılığı Selanik’te de vardır ve Avrupai kent havası vardır ve kent dokusu şehre ayrı bir canlılık sağlar. Dolayısıyla bu yönden seviyor. İkinci bir olgu daha var Kurtuluş Savaşı’nda sanki İzmir ulusal mücadele verenlerin savaşanların sanki bir kutsal yani “kızıl elma”sı olmuştur ve kutsal bir hedef haline gelmiştir. İzmir’e bir an önce ulaşmak... Niçin böyle? İşgal, İzmir’den başladı ve yayılarak devam etti. İzmir’in işgali çok kanlı oldu bir günde öldürülenlerin sayısı 15 Mayıs 1919 da 2000 kişiydi. Bir haftada 5 bin kişiyi aştı ve hani kimileri: *“İşte işgal döneminde bu kadar acı yaşandı”*, diye eleştiriler getirir örnekler verelim:

Hisar camisi basıldı, öldürülenleri anlatmıyorum, oradaki katliamları anlatmıyorum, dini yönden ne tür rezillikler yapıldı, ona örnek olsun diye söylüyorum. Caminin imamının kavuğu açıldı açıldı adamın eli kolu bez parçasıyla sarıldı sonra kaldırılıp caminin avlusuna atıldı. Kur’an’ı Kerim’in sayfaları yırtıldı, parçalandı, ayaklar altında ezildi, tecavüze uğrayan Türk analarının kızlarının haddi hesabı yok. Hemen arşiv belgelerinden bir örnek verelim. Örneğin, Menderes’de Deli Ömer diye bilinen bir yer. Orada tecavüze uğrayan kadınlar, terk edilmiş bir eve kendilerini kapattılar. Ve o lekeyle yaşamamak için diri diri kendilerini yaktılar; böyle bir mezalimden söz ediyoruz. 15 Mayıs’ta yaşanan mezalimin kemer altı sokaklarında, Sarıkışla önünde askere sivile karşı yapılan mezalimin haddi hesabı yok. Zaten bu olay bu denli kanlı olduğu için bakıyorsunuz. Olay, Kurtuluş Savaşı’nda ister Mustafa Kemal Atatürk olsun, ister başka Müslüman ülkeler için büyük bir şok etkisi yaratmıştır. İzmir’e bir an önce ulaşmak ve onu emperyalist devletlerden kurtarmak hedef halini almıştır. Bu çok önemli. Türkler arasında ve Müslümanlar arasında dayanışmanın simgesi olarak bu algı, o tarihlerde halen var. Ama 25’te Ruslar tarafından yıkıldı. Buhara Cumhuriyetinin ilk cumhurbaşkanı İbrahim Hocaoğlu, o zamanlar hoca lakabıyla ulusuna önyak olmasıyla birlikte hani bizim sonradan Rusya gibi gördüğümüz halk altınlar parala pullar var ya... Buhara Cumhuriyeti, varlığını yokluğunu ortaya koyup çok miktarda Anadolu’ya

para gönderdi. Ve buraya dikkat aynı zamanda 14-15.yy'ın başlarından kalmış olan Timur'un kılıcını da Anadolu'ya gönderdi. Niçin Timur'un kılıcını gönderiyor? Hani İzmir'in kurtuluşu ya da İzmir'in gene Türklerin eline geçişine baktığımız zaman, ilk olarak 1881'de işte Emir Çaka Bey'i görürsünüz. Ondan sonra Uğur Bey'i görürsünüz. Ama bunlar geçicidir. Asıl İzmir, Timur zamanında ele geçirilmiştir. Gâvur İzmir ve gâvur olmayan İzmir, o dönemde ortaya çıkmıştır. Ve Yunan kalesi olarak bilinen kale, Timur orduları tarafından öyle bir şiddetle sarılmıştır ki, kale yerle bir edilmiştir. Ve Timur'un kılıcı o kaleyi ele geçirmiştir. Bu tarihi olaya anlam yükleyerekten Buhara'dan gelen üç kılıçtan bahsedilir.

Mustafa Kemal birincisini Batı Cephesi komutanı İsmet İnönü'ye, Sakarya savaşından sonra olan bir olay nedeniyle vermiştir. Üçüncü kılıç da İzmir'e ilk giren "Fatih"e verilmek üzere Mustafa Kemal Paşa'ya verilmiştir. Mustafa Kemal, Buhara'dan gelen heyetten kılıcı alır. Ve bir de Kuranı Kerim gelmiştir onu da vurgulayalım. Kur'an'ı Kerim kutsal dayanışmayı simgeler, kılıçlar da mücadeleyi ve İzmir'in kurtuluşunu simgeler. Çünkü, inanışa göre Timur'un kılıcı İzmir'i yeniden kurtaracaktır ve Mustafa Kemal Atatürk'ün elinde bu üç kılıcın Türkiye Cumhuriyeti zabitlerinde bulunduğunu görebilirsiniz. TBMM'de bir konuşma yapar: Kurtuluş sonrası zor günleri, kan revan olmuş Yunan orduları kapıya dayanmış ve şunu söylemiş: "Buhara'dan gelen bu kılıcı ve bir tane Kuran-ı Kerim'i TBMM kütüphanesine koyduk. Sonradan törenlere Ankara'da Hacı Bayram Cami'sine gönderilir. Bu kılıçlardan bir tanesi ben aldım, ikinci İsmet Paşa'da," üçüncü kılıç yani Timur'un kılıcı bu muazzam seyf o zamanki ifadeyle "inşallah" diyor "Sakarya savaşında kazanan ordumuz İzmir'i de kurtaracaktır. Bu muazzam seyfi bu kutsal azizi kılıcı İzmir'e ilk girecek olan fatihe vererek bahtiyar olacağım", ve hakikaten Dokuz Eylül ertesinde İzmir'e ilk giren, saat on buçuk civarında Yunan bayrağını indirip göndere kendi göğsünden çıkarttığı kanlı bayrağı çeken Yüzbaşı Şerafettin Bey'e Mustafa Kemal Paşa tarafından Timur'un kılıcı olarak verilmiştir. O günün gazetelerini açıyorsunuz. İzmir'i kurtaran kahramanlarımız gazi Mustafa Kemal ulu öncü asker, onun yanında İsmet Paşa ve kara kavruk hâliyle gülümseyen bir teğmen, Yüzbaşı Şerafettin, gencecik bir insan ve tabi ki o ayrı bir hikâye onu vurgulayalım. Ve ne yazık ki bu kılıç tarihi eser kaçakçıları tarafından yamaya uğramış ve kayıptır. Dolayısıyla Mustafa Kemal Atatürk için İzmir çok önemli bir sembol. Evlendiği kadın İzmir'deydi. Hayatında tek evliliği oldu Latife Hanım ve bir şey daha var annesi İzmir'de vefat etti ve annesi vefat ettiğinde gene kendisi böyle bir seyahatteydi. Tabi o bir resmi görevdeydi, kesip gelmesi istendiğinde, "vatan görevi daha önemlidir" dedi. Annesinin cenazesine bile katılmadı. On gün sonra annesinin na'şının başında bulundu, bir anıt yapalım burada diyenlere o ancak şu yanıtı verdi: "Ne kadar önemli bir şey ananın mezarı ama anıt istemem." Eliyle Yamanlar dağına gösterdi, "Şu yalçın dağdan kayalıklardan bir kaya parçası getirip annemin mezarı başına getirin en kutsal anıt budur," ve o kaya parçası bugün halen orda durur mezarın başında. Şimdi bunun için anlatıyorum. Mustafa Kemal Atatürk'ün dünyasında İzmir, o kadar önemli, o kadar derin yer etmiş ki, şimdi böyle bir olay İzmir'de oluyor, olması onu derinden sarsmış ve Mustafa Kemal Paşa şaşkınlıklar içindeyken, tabi bu arada İzmir'de olayın ele başları yakalanmış,

artık bir tehlike kalmadığı anlaşılınca tekrar trene hareket emri verilmiş, tren tıkrı tıkrı yollara düşmüş Basmahane İstasyonu'nda büyük bir halk tarafından Mustafa Kemal Paşa karşılanır. Tabii olay patlamış, insanlar Gazi'yi karşılamak için istasyona koşmuşlar. Gazi istasyona vardığında, trenden iniyor ve üstü açık bir arabaya biniyor. Halkın sevinç çığlıkları ve haykırıları arasında, daha sonra Atatürkevi olarak müze haline getirilen ve halen restorasyonu süren eve geliyor o kalabalık halkın haykırışı, gösterileri arasında Mustafa Kemal gidiyor ,eve yerleşiyor. Ama o kadar ki halk sadece yüzünü görmek için kordonda kayıklarla denize açılıp tezahüratlar yapıyorlar ve Gazi Paşa balkona çıkar, balkonda halka bir konuşma yapar. Yaptığı konuşmada aynen şunu söyler: *"Beni görmek demek yüzümü görmek demek değildir. Mustafa Kemali görmek kesinkes yüzünü görmek demek değildir, beni anlıyor ve düşüncelerimi hissediyorsanız bu kâfidir."* Ne diyelim burada? Demek ki Mustafa Kemal Atatürk, kendisinin anlaşılmasını, anlaşılmadan bir adım daha sonra belki öğretim süreçlerinde önemli olan hissedilmeyi, duyumsamayı istiyor. Sadece bilmek, öğrenmek, anlamak yeterli değil, hissetmek, onu kanıksamak gerek. Ve konuşmanın devamında şunu söyler: *"İki Mustafa Kemal vardır, biri ben etten ve kemikten yapılan Mustafa Kemal, onu geçiniz. Onun zaten maddi bir anlamı yok. Bir gün göçüp gidecek. Fakat düşünceleriyle bir Mustafa Kemal var. Onu anlayın."* Değerli arkadaşlarım, Mustafa Kemali biz ne kadar anladık? Bu konu üzerinde bir iki düşüncemi söylemek istiyorum. İki sene kadar önce Andrew Mango, Amerikalı bir tarihçi Gewich ondan sonra bir de Fabio Grassi, Atatürk biyografileri üzerine konuşurken, tabii ki benimde bu konuda çalışmalarım makalelerim var. O vesileyle bu gün buraya çağırılmışım. Hemen şunu vurgulayalım: Bu gün buraya Atatürk hakkında bu zamana kadar akli başında Atatürk'ü ele alan bir biyografi yazılmamıştır. Çok enteresan, kim yazmıştır? Meckini, Bir Arjantinli yazar Vilanti. Az önce adı geçti Endila Menti. Yaza yaza Türkiye'de herkesin ağzında sakız haline gelen Şevket Süreyya Aydemir'in Üç Adam. O da yanlış bilgilerle ve eksikliklerle doludur. Niçin böyle dediğimi şu an anlatma imkanına sahip değilim. Zaman sınırlı olmasından dolayı tabii ki iyi bir iş yapmış, yapılan çok iyi, önemli bir çalışma; fakat bununla mı kalmalıydık? Bizim hani doğrudan doğruya Mustafa Kemal'in bir meşhur sözü var: *"Türk çocukları"* diyor *"kendi ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde güç bulacaktır"* diyor. Ama değerli arkadaşlarım Mustafa Kemal Atatürk'ün öz yaşam öyküsünü bile yazmamıştır bu toplum.

Bir insanı nasıl tanırırsınız? Önce bir özgeçmişini okursunuz değil mi? Kim bu? Hangi tarihlerde bulundu? Ne iş yaptı? Neleri başardı, neleri başaramadı? Hangi konularda bir takım yenilgiler söz konusu oldu, düş kırıklıkları oldu? Hayatında nasıl bir takım evreler gerçekleşti? Bunları okumak istersiniz. Ve kalkın gidin, sonradan birkaç tane amatörce denenmiş, Erol Mütercimlerin yaptığı gibi -hiç bilimsel olmadığını rahatlıkla söyleyebilirim- akli başında akademik anlamda literatüre geçmiş akademik bir çalışmayı Mustafa Kemal Atatürk'ün yaşam öyküsü üzerine bu toplum yazamamıştır. İkinci bir örnekte ortaya koyamazsınız. Şerafettin Turan hocamın bir kitabı çıktı kültür bakanlığı yayını olarak. O bile şunu itiraf etti: *"Çok yanlışlar yapmışım"* dedi *"bunları düzeltmeye çalışıyorum yeni yeni"* dedi. Ama önemli olan nereye giderseniz gidin Atatürk ile ilgili bir takım kitapları tarıyorsunuz

hemen Lord Kinross'un kitabıyla karşılaşsınız Lord Kinross kimdir? İngiliz gizli servisi adına hareket eden bir İngiliz casusudur ve onun meşhur bir kitabı var: *"Kutsal Topraklar Diyarı Anadolu"* diye. Türkiye'de çevrildi bu kitap, bulabilirsiniz, belki de kitaplığınızda vardır. Kütüphaneler vardır, oradan okursunuz. Bu gün yaşadığımız sorunlarla ilgili adam şu tespitte bulunmuş: *"Türkiye üzerine"* diyor *"siyaset yapmak isterseniz Batılılar önce Türkiye'nin etnik ve dini yapısı üzerine siyaset uygulamalıdır. Öylesine"* diyor *"pamuk ipliğiyle bağlıdır ki bu, bunu"* diyor *"gerdiğinizde Türkiye bir anda bilyeler gibi dağılır."* Bir kitapta anlatıyor bunu. Şimdi bu kitapta mı anlayacağız Mustafa Kemal Atatürk'ü biz? Aristokrat İngiliz emperyalist bir ülkenin okullarında yetişmiş bir İngiliz Mustafa Kemal Atatürk'ü nasıl anlar? Ve o tabi anlayabildiğini İngilizce olarak yazacak, yazdığı o kitabı İngilizceden Türkçeye çeviren kişi onu ne kadar Türkçeye çevirebilecek ve o çeviriyi ben okuduğumda ne kadar şey anlayacağım da Mustafa Kemal'i anlamış olacağım. Böyle şey olur mu? Elekten eleğe, süzgeçten süzgece, geç! Tavuğun suyunun suyunun suyu...

Nasrettin Hoca'nın hikâyesi gibi, olabilir mi böyle şey? Ama biz Mustafa Kemal Atatürk biyografisi bile yazmadık doğru dürüst. Bir şey daha var. Mustafa Kemal'in düşünceleri nereden öğrenilir? Yazdığı kitaplardan. Bu toplum bu konuda o kadar cahil ki, tabi ki genel anlamda konuşuyorum ben, o kadar cahildir ki, Mustafa Kemal Atatürk'ün bir yazar olduğunu, hatta gazetesi olduğunu, köşe yazıları yazdığını, fikirlerini gazetelerde köşe yazılarında "Hatip" takma adıyla savunduğunu, örneğin İrade-i Milliye, Hakimiyeti Milliye'de köşe yazıları yazdığını ve ancak üsluba bakarak bazı yazıların Mustafa Kemal'e ait olduğu tespit edilir ve bu gün, isim isim saptanabilen basılmış elimizde somut on dört kitap yazdığını pek kimse bilmez. Atatürk bir şey yazdı mı? Kitap yazdı. Ne yazdı? Nutuk. Nutuk 'u da kimse okumadı, bunu da tarif edelim veya normal olarak kendimize itiraf edelim. Neden? Çünkü Nutuk okunması zor bir kitaptır. Niçin o zordur? Dönemin iç ve dış politikasını bilmeden, kültürel olaylarını dönemin çalkantılarını ayrıntılı bir biçimde bilmeden Mustafa Kemal Atatürk'ün yazdığı kitabı tam olarak algılamak mümkün değildir.

Tarihsel bilgileri son derece sığ öğrencilerimiz, öğretmenlerimiz, hocalarım geliyor: *"Çocuğum Atatürk'ün büyük nutkunu oku orada Atatürkçülüğün ne olduğunu gör"* diyor. Hayır! Nutuk'ta Atatürkçülüğün ne olduğu anlatılmaz. Nutuk, 1927'ye kadar olan olayları anlatır. Dolayısıyla Atatürk'ün bakış açısına uygun olan bir savunmadır. Halkın karşısında hesap vermesidir. Nutuk ve dolayısıyla sanki Atatürk'ün yazdığı tek kitap bu ve başka kitaplar yokmuş gibi, hiç kimse bu konulardan haberdar değil. Ondan sonra Atatürk'e dönüp: *"Atam izindeyiz, seni çok iyi anlıyoruz seni çok iyi derinden kavıyoruz"* demeler... Bunlar bana göre samimiyet ifade etmiyor. Demek ki biz, Mustafa Kemal'i çok iyi tanıyacağız. Değerli arkadaşlarım şimdi, bu genel açılımı yaptıktan sonra, zamanın geçtiğinin tabi ki farkındayım ve sizleri çok fazla sıkıkmak niyetinden değilim, birazcık buradan hareketle Mustafa Kemal Atatürk'ün düşünce dünyasında ulusal egemenliğin ne anlama geldiğini, cumhuriyet kavramının onda ne çağrıştırdığını ve o cumhuriyet

için neyi öngördüğünü, onun yaşadığı olaylarla, o dönemin bir takım koşullarında yazdığı kitaplardan bir takım alıntılar yaparak konferansına devam etmek istiyorum. Atatürk'ün az önce Nutku'ndan söz ettik. Hiç kimse Mustafa Kemal Atatürk'ün alınına silah dayamadı. Çık millete hesap ver, demedi. Hiçbir yasal zorunluk yoktu. Hatta ve hatta ona yapma! diyenler oldu. Ama konuşmalarının hiçbir yerinde ister Nutuk'ta ister başka kitaplarında bunu kendisi de söyler, zaten Mustafa Kemal hiçbir yerde ben yaptım, ben başardım demez, benim eserim, ben ne önemli bir adamım, bakın bunu böyle ön gördüm demez millet gerçekleştirdi, millet başardı, bu milletin eseridir der. Her şeyi millete mal eder. Büyük devrimi bile Türk milletinin büyük bir eseri olarak görür. Bu durum bile Mustafa Kemal Atatürk'ün ne kadar büyük bir demokratik eğilimde olduğunu bize gösteriyor. Hiçbir yasal zorunluluk yokken günlerce uğraştı, belgeler topladı, bir takım yardımcılarını çalıştırdı, bazı belgelerin toplanması konusunda onlardan yardım rica etti ve çıktı, bazı arkadaşlarım bilmez ama, bilenlerin çok olduğundan tabi ki eminim, Cumhuriyet Halk Partisinin ikinci olağanüstü kurultayında 15 ila 20-21 Ekim 1927 tarihlerinde, günde altı saat konuşarak, son gün de altı buçuk saat konuştuğu için toplan otuz altı buçuk saat yaptığı uzun konuşmanın metnidir Nutuk. Bu memleket şöyle diyen siyasetçileri gördü: *"Ben hiç kimseye hesap vermem, sadece Allah hesap veririm"*. Gerçek bir demokrat önce millete hesap vermelidir. Çünkü milletten aldığı güçle oradadır ve Mustafa Kemal Atatürk çıkıp *"ulusun karşısında hesap vermek istiyorum ben"* dedi. Ve olayı anlatırken bütünüyle millet eksenli gitti ve adım adım tabi ki kendi bakış tarzında, döneminin siyasi koşullarında düşünerek, -hani Nutuk'a eleştiriler de getirebilirsiniz bende eleştiri getirebilirim ama şuna anlatmaya çalışıyorum- hiçbir zorunluk yokken Mustafa Kemal milletin karşısına geçip: *"Ben milletime hesap vermek istiyorum"* dedi ve o uzun konuşmayı yaptı.

1919 yılının koşullarında, memleketin genel durum ve görünüşünden hareket etti ve ardından 1923'de Cumhuriyet'in nasıl ilan edildiğini önce tabi ki ilk basım için söyleyelim, ilk kademe 23 Nisan 1920'de TBMM'nin kuruluşuna kadar geçen Kuvayı Milliye Dönemi dediğimiz o dönemin sonrasında düzenli orduya geçildi. Sonra olacak biliyorsunuz ama o dönemi ele aldı. Ardından 1927 yılına kadar geçen olayları, dünya olaylarını ve o dönemin çok tartışılan ulusal siyaset mi, işte evrensel siyaset mi, bir dünya devleti kurulmalı mı, kurulabilir mi, kurulursa nasıl olur? Bu noktaya kadar ayrıntılı noktalara gelerek Mustafa Kemal milletiyle düşüncelerini paylaştı. Tabi Nutuk'u uzun uzadıya anlatacak değilim, ama 19 Mayıs 1919 da Samsuna çıktı, vaziyeti manzara umumiye deyip, Anadolu'nun genel bir görüntüsünü çizdikten sonra kararını verir. O görüntü de şu var: Mondros imzalanmış Ege Bölgesinde işgaller başlamış tabi haksız işgaller, Bursa'ya doğru yayılıyor. Güneyde Kuşadası'ndan itibaren İtalya işgali söz konusu. Antalya'ya kadar Konya'ya kadar uzanan daha sonra, işgaller, ayaklanmalar, kıskırtmalar. Daha doğuya gittiğinizde Fransız işgali ve Ermenilerle işbirliği yapmış olan Fransa ve daha da doğuya gittiğinizde Ermeni tehditçiler; ilk askeri hareket biliyorsunuz Ermenilere karşı olacaktır. Ve Gümrü Antlaşması ile sonuçlanacaktır ve de Karadeniz'de Pontus Rum Devleti kurma çabaları ve dolayısıyla Türkler

Anadolu'da kuşatılmış vaziyette. Başkentlere baktığımız zaman, tabi ki antlaşma içinde antlaşmalar, hesaplar içinde hesaplar dönüyor ve örneğin Loyd George gibi o dönemin çok önde gelen siyasetçilerinden biri, Anadolu'nun bu görüntüsüne bakarak şunu söylüyor: *"Türklerin Anadolu'da kalmasına izin verecek miyiz?"* Gittiği her yerde düşmanı olan Fransa başkanı bas bas bağıyor; *"neden hâlâ küçük Asya'da Türklere yaşam hakkı tanıyoruz."* Bir Türk sultanlığının kurulmasına izin vermişler ben buna şöyle diyorum Konya, Kayseri ve Ankara üçgeni. Yani Haymana Ovası, o bölgede izin verecekler güya. Doğu Trakya Yunanistan'ın olacak ve İstanbul ve çevresi İngilizlerin kontrolü altında olacak ve sözüm ona bu sözünü ettiğim coğrafyada bu ortamda Türkler yaşayabilecekmiş gibi Fransız başkanı buna bile razı değil. Onları diyor *"geldikleri yere Çin Seddi'nin gölgelerine kadar kovalamalıyız"* diyor. Ve böyle bir ortamda aydınlar bürokratlar ne yapacağını şaşırılmış halde. Büyük bir vahim, iç karışıklık, kargaşa. Bunları anlattıktan sonra Mustafa Kemal'in kesin olarak iradesini ortaya koyması, Amerikan mandacılığını reddedişi, bölgesel kurtuluş çareleri çok olumlu, milletin kendi iç dünyasında var olan ruhunu gösteriyor; ama yetersiz demesi ve ardından da tek bir kurtuluş yolu var: o da koşulsuz şartsız ulusal egemenliğe dayanan bağımsız yeni bir Türk devletidir.

Değerli arkadaşlarım burada çok önemli bir nokta var ki iki kavramın öne çıktığını görüyoruz. Bunlardan bir tanesi tam bağımsızlık öteki de ulusal egemenliktir. Tam bağımsız olacaksa bu sözünü ettiğimiz, Türk ulusu onu kendi bağımsızlığını ortadan kaldıran etkenlere güçlere karşı büyük bir savaş içerisine girmeliydi. Bir bağımsızlık savaşıdır bu, topyekün bir savaş emperyalizme karşı. Onun karşısında başarılı olma ihtimali var mı? Belki de yok, ve belki o maddi güç her şeyi yok edecek, ama Atatürk'ün bir sözü çok meşhur General Harbord'a karşı söylediği: Generali Erzurum da ziyaret eder, Erzurum Kongresi'nin yapıldığı günlerde. *"Ekselansları okudum çok önemli işler yapmışsınız devletler kurmuşsunuz ama bir de şimdiki halinize bakalım zaman zaman insanların intiharına şahit oluruz şimdi de bir milletin intiharına mı şahit olacağız"* der. Yani şunu demeye getiriyor adam: *"Etrafına bir baksana"*. Atatürk'ün orada söylediği söz çok manidar, çok anlamlı: *"Bu ulus ölecekse emperyalistlerin kirli ayakları altında değil, kendi öz evladının ellerinde ölmek ister."* Bu bir Anadolu analizidir. Anadolu geleneğidir bu ve Türk kültürünün çok önemli bir geleneğidir. Büyüklerinizden duyarsınız: işte *"ben öleceksem evlatlarımın kollarında öleyim, oğlumun, kızımın, her neyse. O da öyle söylüyor. Emperyalistlerin kirli ayakları altında ölecekse, bu millet onu yeğlemez, o kendi öz evladının kollarında ölmeyi yeğler, ama ben onu öldürmeyeceğim. Onu yeniden birlik ve beraberlik için savaşa yönlendireceğim muhakkak olunca Ya İstiklal Ya Ölüm"* der. Bu parola öylesine kendi kendine ortaya çıkmış değil; çok büyük bir tarihsel anlamı var. Şimdi emperyalizme karşı tam bağımsızlık hareketinin başarıya ulaşabilmesi için, Osmanlıdan arta kalan Türklerin ulusal kimliğine kavuşması, o ulusal kimlik milli kimlik etrafında kenetlenmişse bir milli mücadeleye yönelmeleri kaçınılmaz.

Çünkü orada emperyalizme karşı hakları savunan bir kimlik ile durabilirsiniz, bu kadar açık. O nedenle Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı içinde öyle etnik bir takım mezhepsel ayrılıklar falan yoktur. Türkiye Cumhuriyetini kuran Türk halkına Türk milleti denir. Onu kaldırdığınız zaman altından etnik ve mezhebi yapılar çıkar. Onları da görüyoruz. Ortadoğu'da birbirlerini doğruyorlar değil mi? O nedenle bu ulusal savaşı, tam bağımsızlık savaşını emperyalizme karşı verecekti. İkinci önemli olgu Cumhuriyeti algılayabilmek. Dönemin egemenlik erki ulusun olacak. O zamana kadar egemenlik erki kimindi? Osmanlı tarihine baktığınızda bu kavramlar ışığında irdelediğinizde, şunu çok net olarak görürsünüz; Osmanlıda egemenlik kişinin elindeydi ve babadan oğula geçer. Sonra 1876-1908 yılları arasındaki anayasaları I. Meşrutiyet ve II. Meşrutiyet hareketleriyle anayasal düzene geçme çabaları var. Şarta bağlanmış bir monarşi yeterli değil bu millet kesin egemenlik alacak diyor. Öyle olacak ise egemenlik kavramı üç tane gücün bir araya gelmesiyle oluşuyor ve bunlar yasama, yürütme, yargıdır. Yasaları yapma gücünü millet ancak kendi vekilleriyle yapabilir, ikinci olgu yürütme hükümetlerdedir milletten güç alarak yürütme ehlini yerine getirecek ve yargı yani mahkemeler genel ulustan aldığı güçle karar verecek.

Şimdi o zaman var olan Osmanlı'daki monarşik yapıya baktığınızda, meclis monarşik yapıya ters bir olgudur; hiçbir kral veya sultan, ben artık bu yetkilerden sıkıldım, bunları millete devrediyorum demez. Demek ki Mustafa Kemal Atatürk bunu bir güçle alacaktır, ulusa ön ayak olacak, ulusuna bunları anlatacak, ulus onun peşinden gidecek o zor zamanlarda. Aynı zamanda büyük dönüşümlerinde olduğu ortamlardır. Ve sonrasında o erk ulusa geçecek ve gerçekten de 23 Nisan 1923'de TBMM açıldığında meclisin arkasında milletvekillerinin aralarında şu ibareyi görürüz: "*Hâkimiyet, yani egemenlik milletindir*". Bu zaten bir Cumhuriyetin işlemeye başladığını gösterir. Her şeye karşı millet egemen olmuştur ve o bütünüyle bu sözünü ettiği güce dayanarak artık kendi ulusal bağımsızlığına yönelecektir. Ve nitekim bilinen olayların sonunda 1 Kasım 1922 de yani 9 Eylül 1922 de Türk ordusunun İzmir'e girişinin ardından Çanakkale'ye yönelişi İstanbul da bir takım olaylar ardından da halife Sultan Vahdettin'in kaçıışı, 1 Kasım da saltanat kaldırılmıştı Türkiye'de biliyorsunuz. 29 Ekim 1923'de Cumhuriyet ilan edilecektir ve egemenlik kayıtsız koşulsuz milletin elindedir Şimdi bunu nasıl kullanacak tabii ki parlamento aracılığıyla. Dolayısıyla siyasal partiler ve Cumhuriyet Halk Fırkası Mustafa Kemal tarafından tek parti olarak kurulduğunda, ülke hiçbir zaman tek partili rejim olarak yönetilsin diye düşünülmedi. Bunun altını özellikle çiziyorum. Ve 1922 de kurulan Terakki Perver Cumhuriyet Fırkası, Şeyh Sait olayları çıkınca o esnada kurulmasına izin verilmesi. Daha sonra 1930 yılında yakın arkadaşı Ali Fethi Okyar'a Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı kurdurmasını bizzat Mustafa Kemal'in bunu çok partili olarak kabul edilmesi gerektiğine dair Mustafa Kemal'in netliğini görüyoruz.

Kısa bir ekle konferansı tamamlayacağım. Atatürk'ün 14 kitabından birinin adı Medeni Bilgiler. Mustafa Kemal Atatürk, 1930 yılında çok büyük bir ekonomik buhranı yaşamıştır ama vurgulayalım tarihin en büyük iflasları, intiharları o

dönemde oluyor, dünyanın her tarafında Amerika da, Avrupa da, Türkiye içinde de yaşıyor. O zor koşullar altında yakın arkadaşı Ali Fethi Okyar 'a bir siyasi parti kurdurarak Cumhuriyet Halk Fırkasının karşısında muhalefet yapmasını ister. Fakat ekonomik bunalım ve halkın bilinç düzeyi halen o tarihlerde o kadar geridir ki, ekonomik bunalım o kadar yoğundur ki, Serbest Cumhuriyet Fırkası kendi kendine yok olur.

O zaman Mustafa Kemal Atatürk 1931 yılında bir kitap yazmıştır. Bu kitaba bazı eklemeler yapıldı daha sonra ve Afet İnan tarafından yayına hazırlandı. Ama asıl bizi ilgilendiren kısımlar bizzat Mustafa Kemal tarafından kaleme alınmış olup, Mustafa Kemal'in Cumhuriyeti bu kitapta ne kadar zorluklarla kurduğunu anlattıktan sonra şu cümleyi kullanıyor. *"Demokrasi daima yükselen bir nehrandır"* diyor, *"demokrasi bir fazilet rejimidir çıkara dayalı bir mide rejimi değildir"*. Ve değerli arkadaşlarım burada sadece düşünmeniz için çarpıcı bir karşılaştırma yaparak konferansı bitirmek istiyorum. Mustafa Kemal Atatürk'e ait bir demokrasi öğretimidir Bir kitap yazmıştır ve bu kitap ortak zorunlu ders kitabı olarak okutulmuştur ama o tarihlerde dünyada aydınlanmayı yaşamış olan coğrafyada yaşayan Almanya, İspanya, İtalya, Fransa ve bu ülkelere baktığımız zaman neyi görüyoruz biliyor musunuz? Faşizm ve Nazizm'in artık aydınlanma çağının üzerine bir çam gibi oturduğunu ve o dönemlerde kan içinde rejimler haline gelmeye çalışıldığını görüyorum. Aydınlanma yaşamış olan bu toplumlar, bu canavarlara teslim olurken aydınlanmayı yaşayamamış bir topluma demokrasiyi getirmeye çalışıyorsunuz. Yani Hitlerlerin, Mussolilerin Stannislerin ve başka bir takım diktatörlerin, kan içicilerin iş başına geldiği bir ortamda Mustafa Kemal Atatürk'ün, *"tarihte demokrasi ruhuyla doğmuş insan Türk'tür"*, düşüncesi ile ayrıca onuncu yıl Nutuk'unda: *"Türklüğün unutulmuş medeni vasfı yeni bir güneş gibi doğacaktır"*, diyerek milletine olan büyük güvenle kendi ülkesinde demokrasi denemeleri yapıyor. Ulusuna demokrasi ilkelerini gösteriyor. Bilmiyorum bu karşılıklı çelişkiyi ya da onun giriştiği işi görebiliyor muyuz? Kuldan birey yaratacaksınız o birey yurttaş olacak yurttaşlar bir araya gelip ulusu oluşturacaklar. O ulus, kendi egemenliğine sahip çıkacak; çünkü kendi özgür düşüncesini istediği gibi ifade edebilecek egemenliğine sahip çıkacak ve onu daha çağdaş bir demokrasi rejime götürecektir ve bunun adı tam demokratik bir Türkiye Cumhuriyeti olacak. Evet, Mustafa Kemal Atatürk, demokrasiyle bezenmiş bir Cumhuriyetten, ulus devletten yanadır. Ulus ayrı milli ayrı bunları geçin ve bunlar ortak şeyler. Milli devletten yanadır, iç politikanın da dış politikanın da dengeli olmasından yanadır. Dış politikanın, iç milli güçten uzaklaşmasının daima büyük hezeyanlara ve bir takım düş kırıklıklarına götüreceğini düşünür. O nedenle de, *"Yurtta barış, dünyada barış!"* der. Beni sabırla dinlediğiniz için hepinize teşekkür ederim.